

stajalo. Če je kmet ostal na vasi, je bil odvisen od graščaka, če se je pa izselil v mesto, je padel v oblast tovarnarja. Aristokrat Tolstoj je pretrgal stike s svojo okolico. Postave plemičev, ki jih oblikuje Tolstoj, niso zgolj odraz, temveč tudi kritika, razkrinkanje in ocena sistema, ki jih je ustvaril. Njegov odnos do meščanstva temelji na aristokratskem zaničevanju in kmečkem nezaupanju. Delavec je zanj simbol mesta, torej zla. Niti meščanstva niti delavcev Tolstoj ni poznal in jih ni opisoval.

Tolstojevo umetniško-zanikujoče delo ni dalo ničesar pozitivnega. Odražal je razpoloženje tistih kmetov, ki so jokali, molili in pošiljali delegacije prosilcev („hodateli“), ni pa odražal razpoloženja tiste manjšine, ki se je leta 1905. dvignila zoper graščake. Tolstojev nauk „ne upirati se zlu“, nauk o pasivnosti je tuj sodobnemu kmetu-kolhozniku, toda njegova umetniška dediščina bo vedno ostala ponos proletarske države; razkrinkavanje sodstva („Vstajenje“), cerkvenega kulta (v istem delu), carske armade („Po plesu“), administracije („Ana Karenina“), osvojevalne politike („Hadži Murat“) — to razkrinkavanje je glavni pomen Tolstojeve umetnosti, kakor ga razumevajo v Sovjetski Rusiji.

Iz Tolstojevih dramatskih del — „Plodovi prosvete“ in „Moč teme“ — zveni elementaren protest kmetov proti bedi, nemoči, oblasti denarja, iz „Živega mrtveca“ pa obsodba države, meščanske družine in zakona. Njih vprizoritve na sovjetskih odrih se močno razlikujejo od predrevolucijskih. Tako na primer režiser „Gledališča mladih gledalcev“ v Leningradu ob vprizoritvi dela „Plodovi prosvete“ ni prikazal treh kmečkih odposlancev v komični obliki, kakor so to delali poprej, temveč je znal poudariti njihovo ganljivo prisrčnost, ne da bi bil izpremenil eno samo vrstico teksta.

Tolstoja so v Rusiji zmeraj mnogo brali, toda sedaj ga berejo novi, ki ga dojemajo docela drugače.

N. Babin.

NENAPISANA TOLSTOJEVA NOVELA

Kdaj je to bilo, se ne spominjam natanko. Mislim, da je bilo pozimi leta 1900. ali 1901., ker je Tolstoj takrat govoril o Ibsenovi drami „Ko se mi mrtvi prebujamo“ kot literarni novosti. Tedaj sem srečal mladega H. N. Abrikosova, ki je bil s Tolstojem v prijateljskih odnosih. Govorila sva o Tolstoju in Abrikosov mi je povedal, da ima Lev Nikolajevič zadnji čas novega, zelo originalnega častilca, namreč nekega uradnika iz duhovnega konsistorija (škofijskega ordinariata). Ta uradnik obiskuje baje Tolstoja skrivaj in mu prinaša kopije tajnih aktov iz konsistorja. Nekateri teh aktov so zbudili v Tolstoju veliko zanimanje...

Kmalu po tem razgovoru sem nekega sobotnega večera obiskal Leva Nikolajeviča. Po čaju se je družba zbrala v kotu pri klavirju in razvil se je živahen pogovor... Lev Nikolajevič, ki se je postopoma razvnel, je govoril:

„To je grozno! Čemu neki se je spomnil ta starec spisati tako neumnost?“

„To je o novi Ibsenovi drami“, mi je pošepetal neki gost.

Lev Nikolajevič je na kratko povedal vsebino drame, ki je bila po njegovem pripovedovanju res pravi nesmisel. Poslušalci so se smejali, Lev Nikolajevič pa je nadaljeval:

„Čemu se je neki tako pameten starec lotil tako nenaravne teme? Kakor da mu resnično življenje ne nudi dovolj najglobljih, najzanimivejših sujetov! Vzemimo na

primer slučaj jeromonaha, o katerem sem bral v konsistorialnih aktih. Ali sem vam o tem že pravil?"

Izkazalo se je, da je večina zgodbo že poznala, ali pregovorili smo Leva Nikolajeviča, da jo je povedal še enkrat.

Še sedaj mi je zelo žal, da si nisem takoj po svežem spominu zapisal te zgodbi, v kateri je Lev Nikolajevič s kratkimi potezami naznačil umetniške detajle, ki jih sedaj ne morem obnoviti v spominu. Zato se moram omejiti le na kratko shemo.

„V moskovskem Kremlju so vojašnice, poleg njih pa stanovanja za častnike. V enem teh stanovanj je torej živel mlad častnik z mlado, zelo ljubljeno ženo. V njunem srečnem zakonskem življenju je nastopil važen, vznemirljiv trenutek: pričakovala sta prvega otroka. Častnik je bil zelo vznemirjen in razburjen. In res je bil porod zelo težak, pojavile so se komplikacije. Poklicali so zdravnika-specialista, ki je preiskal mlado ženo in poskušal na različne načine pomagati; ali vse je ostalo brezuspešno. Nazadnje pravi častniku: ‚Žal, tu nima znanost nobene moči več. Vaši ženi je treba duhovnika, ne pa zdravnika.‘ Častnik, čeprav ni bil veren, pošlje vendarle vojaka po duhovnika. Vojak gre v sosednji Čudov samostan in kmalu pripelje starejšega jeromonaha. Častnik ga sprejme popolnoma obupan; zanj je bila črna kuta že simbol pogreba. Jeromonah v naglici spove in obhaja umirajočo, nato pa stopi k možu in ga prične izpraševati, kaj je povedal zdravnik. Izkaže se, da je bil ta jeromonah v posvetnem življenju kirurg in da še sedaj v samostanu zdravi menihe; v svoji celici je imel celo vse potrebno orodje. Ko moža podrobno izpraša o stanju bolnice, ga prosi za dovoljenje, da bi jo preiskal. Stori in pravi: ‚Veste, stvar po mojem mnenju ni tako brezupna. Če bi izvršil neko operacijo, mislim, bi lahko rešili mater in otroka. Samo kar najhitreje je treba delati.‘ Častnika prešine up. Jeromonah pošlje služabnika po priprave, potlej sleče kuto, zaviha rokave in srečno izvede operacijo. Častnik je srečen, zahvaljuje se jeromonahu, kratko malo — srečen konec. Toda jeromonah reče pri slovesu: ‚Prosim vas le, da ne poveste nikomur niti besedice o tem dogodku, ker sicer bi utegnil imeti velike sitnosti.‘ Častnik obljubi, da bo molčal, ali kako ohraniti zase tolikanj zanimiv dogodek? Kot največjo skrivnost ga zaupa tovarišu in nekaterim znancom, in čez nekaj časa ve to ves Kremlj. Vest doseže duhovno oblast. Jeromonah pride pred metropolitovo sodbo. Izkaže se, da kot menih ni imel pravice, operirati ženo (to je velik zločin) in prelivati človeško kri, ko je imel pri sebi obhajilo (to je še večji zločin!) itd. Naposled ga metropolit obsodi na zelo strogo kazen: pošlje ga v pregnanstvo v oddaljen, zakoten samostan. Vendar pa menim, da se tako dober človek, kakršen je ta jeromonah, menda veseli v zavesti, da ne trpi le po nedolžnem, ampak celo zato, ker je storil dobro delo.“

Tolstojev glas se je tresel. Malce je pomolčal, nato pa dejal že z bodrim glasom: „Ali ni to lepo? Eh, če bi Maupassant še živel, bi mu vsekako pisal. Iz tega sujeta bi naredil chef d'oeuvre. Tudi jaz bi lahko lepo napisal, če bi bil še mlad.“

A. Cinger.